

Jan Lacina, lesník s duší umělce a básníka

První jarní den tohoto roku nás opustil kolega, kamarád, lesnický typolog, ochránce přírody a biogeograf doc. Ing. Jan Lacina, CSc. (9. ledna 1944 – 21. března 2020). Tišnovský rodák absolvoval v r. 1966 lesnickou fakultu Vysoké školy zemědělské v Brně. V letech 1966–74 pracoval u Vojenských lesů jako specialista ekologického výzkumu. Od r. 1974 se jako vědecký pracovník v Geografickém ústavu ČSAV v Brně, transformovaném v r. 1993 do Ústavu geoniky AV ČR, zabýval biogeografickým mapováním, problematikou životního prostředí a krajinnou ekologií. Jako vědec byl oddaný lesnické geobiocenologii, oboru založenému jeho učitelem prof. Aloisem Zlatníkem. Vynikající znalec a pozorovatel lesa, trusem živočichů počínaje (sám se někdy nazýval koprofilem), bylinami a stromy konče. Milovník ptactva, amatérský ornitolog. Kariéra typologa u Vojenských lesů mu umožnila detailně poznat československé lesy ve všech koutech tehdy společné vlasti. V geografickém ústavu mimo jiné posuzoval vliv velkých staveb na přírodu a krajinu – jadernou elektrárnu Dukovany, vodní dílo Nové Mlýny nebo průplav Dunaj–Odra–Labe. Společně s celoživotním kolegou a přítelem Antonínem Bučkem „vynalezli“ metodu Biogeografické diferenciace krajiny v geobiocenologickém pojetí, jež se stala myšlenkovým podhoubím tvorby Územních systémů ekologické stability krajiny. Bez nadsázky se tak zapsali do historie krajinné ekologie České republiky (společně s mnoha dalšími tvůrci). I díky nim se naše republika stala vzorem v tvorbě ekologických sítí v krajině pro celý svět.

Jan Lacina se s mravenčí pílí zapojil do výzkumných výzev spojených s distur-

bančními událostmi v krajině, jako byly povodně a následné sesuvy v r. 1997. Studoval změny koryta řeky Bečvy, podrobně popisoval sukcesí vegetace po povodních, věnoval se významu mrtvého dřeva v tocích a sesuvů pro tvorbu nových biotopů a zvýšení biodiverzity. Nevyhýbal se ani krajinám silně ovlivněným člověkem, zabýval se dlouhodobým vývojem vegetace na halách Ostravska nebo na odkalištích uranových dolů v okolí Dolní Rožínky. Zapojil se do výzkumu starobylých výmladkových lesů, jejichž podrobnou inventarizaci provedl ve svém rodném okrese Tišnov. Byl členem týmu zabývajícího se výzkumem historie vybraných českých a slovenských

obcí. Zabrousil i do výzkumu ekotonů a jejich významu pro uchování biodiverzity krajiny. Vášnivě miloval opakované sledování dynamiky vývoje (pra)lesů, aby se mohl vracet na místa, která navštívil před mnoha lety jako typolog a která si oblíbil. Zejména ho to táhlo do slovenských Karpat a na Podkarpatskou Rus, kde léta bádával s řadou kolegů na plochách založených prof. Zlatníkem a pedologem Zvorykinem. Osud ho dovedl až do českých vesnic v rumunském Banátu, kde byl cenným členem širokého týmu zkoumajícího tradiční způsoby péče a hospodaření v krajině.

Na straně druhé byl nesmírně citlivý a vnímavý člověk s duší umělce. Básník přírody srovnatelný ve schopnosti poutavého popisu detailu s Jaromírem Tomečkem a v navození lyrické atmosféry s Michaiilem Prišvinem. Autor řady populárně-naučných knih a textů plných poznání, z nichž však vždy číší bezmezná láska k přírodě. Rozhlasový popularizátor přírody. Milovník a znalec krajinomalby. Spoluzakladatel časopisu brněnských ochránců přírody Veronica, kam celý život neúnavně přispíval autorskými texty.

Necítím se kompetentní hodnotit jeho dílo faktograficky, neboť naše cesty se začaly proplétat až v době porevoluční na brněnském Ústavu lesnické botaniky, dendrologie a geobiocenologie, kde jsem byl o generaci mladším doktorandem a on „čtvrtinovým docentem“, jak s oblibou o sobě hovořil, máje pouze čtvrtinový akademický úvazek. Přesto jsme se 30 let potkávali jako učitelé i badatelé při společné práci. Proto mi dovoluji spíše zavzpomínat. A jak jinak než při sklence dobré pálenky.

● Setkání v prvním vegetačním stupni bychom jistě zapili mandloňovicí z hustopečského mandloňového sadu, a pokud by nebyla k mání, tak podobnou teplomilnou broskvovicí. Vzpomínám si, že jsme se před téměř 30 lety potkali v Pouzdřanech, on končil exkurzi se studenty geobiocenologie na Pouzdřanskou step, já se studenty ekologie krajiny do Plačkova lužního lesa. Náhoda nás svedla dohromady kde jinde než před hostincem v Pouzdřanech. Studenti už dávno odjeli domů, ale my jsme náš vlakový spoj neustále odkládali o další a další hodinu. Tehdy mi jako první zaměstnanec ústavu nabídl tykání, na což jsem byl, a dodnes jsem, nesmírně hrdý.

● Ve druhém vegetačním stupni nás osud svedl dohromady při výzkumu starobylých výmladkových lesů před několika málo lety. Mapovali jsme rozsáhlý komplex neuvěřitelně zachovalých výmladkových lesů v moravskokrumlovské oboře. Při pohledu na pár dudka chocholátoho při-

1 Antonín Slavíček: U nás v Kameničkách (1904). Převzato z Wikimedia Commons, v souladu s podmínkami použití

2 Časopis Veronica vydávaný Základní organizací Českého svazu ochránců přírody Veronica. V 80. letech se na jeho založení podílel i Jan Lacina. Počínaje úvodníkem prvního čísla (1986, 1) až po číslo nejnovější (2020, 1) přispíval texty, i dlouholetým působením v redakční radě. V čísle 2019, 1 vyšlo přání Miroslava Kundraty k jeho pětasedmdesátinám.

3 Jan Lacina pod horou Pop Ivan, Ukrajina, červen 2007. Foto P. Klvač

pravující se k hnízdění bychom jistě sáhli k meruňkovici z Miroslavi, z nedaleké obce proslavené výrobou této úžasné aromatické pálenky.

● Třetí vegetační stupeň je spojen se zážitky nejintenzivnějšími při společné výuce Mapování biotopů a krajiny v bělokarpatské obci Hostětín a bádání v rumunském Banátu. V Hostětíně jsme s jeho nerozlučným kolegou A. Bučkem často užívali jako lék místní trnkovicu vyráběnou rodiči Mírka Kundraty ze švestek durancí, zde zvaných trnky. Je plná chutě i vůně po mandlích způsobených peckami, které u této odrůdy nejdou oddělit od dužniny. V loňském roce se poprvé Honza z kurzu Mapování biotopů a krajiny po více než 15 letech omluvil a letos už na něj i na Tondu budu jen vzpomínat na rozsáhlém sesuvu Úvezliska, který jsme zmapovali v neuvěřitelném detailu v měřítku 1 : 100 s dalšími kolegy, u jeho oblíbeného sesuvového jezírka s výskytem vstavače bledého v okolí, kde mě učil po zvuku poznávat žlunu a jarní hlas samečka datla černého. Naposledy jsme zde popíjeli ořechovici darovanou tradičně „panu správci“ (Honza byl členem správní rady Nadace Veronica, kte-

ré patří část zdejší moštárny a ekologického centra) místním rodákem a vedoucím moštárny Radimem Machů. Já si však pro tuto příležitost přinesu vevěznou oskerušovicí, pálenku z tradičního, dnes již jen vzácně se vyskytujícího jeřábu oskeruše.

Pravidelně jsme jezdili bádat do českých vesnic v Banátu, kde se zakonzervovala bukolická krajina našich prarodičů. Tyto nesmírně inspirativní pobyty dobře posloužily i pro pochopení vývoje české krajiny, zcela zřetelně jsme viděli, co jí dnes chybí a jak dalece se na ní negativně podepsala socialistická transformace. Také převažující třetí vegetační stupeň, ale na opačném konci karpatského oblouku. A po večerech se zážitky zapily cujkou, místní jedenkrát pálenou, a tudíž slabou, mírně nakyslou, leč obcerstvující slivovicí.

● Čtvrtý a pátý vegetační stupeň, Honzova milovaná Vysočina! Zde bychom určitě nepohrdli hruškovicí z jeho tišnovské zahrady nebo kalvádosem z roztroušených krajových jabloní. Pamatuji si exkurzi na Čepičkův vrch ve Svratecké hornatině, kde básnil o lesích v rozsáhlých suťových bučinách s porosty měsíčnice vytrvalé. Jeho krajina Milovské kotliny, nivy říčky Fryšáv-

ky, okolí Kameníček, Studnice, Sněžného, Svratky a dalších míst Českomoravské vrchoviny! Zde ho jeho otec naučil obdivovat krajinomalby Antonína Slavička, Josefa Jambora a dalších, se kterými na sklonku svého života vcházeli do krajiny – nacházel malovaná místa a doslova obrazně dokumentoval změny české krajiny. Z obrazů jeho zkušené oko dokázalo vypořizovat neuvěřitelné detaily, včetně druhů rostlin, které malíř vtiskl, aniž je možná dovedl pojmenovat. Propojil tak obě své celoživotní lásky – vědu s uměním. Na uměleckou stránku jeho osobnosti měl nepochybně vliv i jeho strýc malíř Bohdan Lacina.

● Horská krajina šestého a sedmého vegetačního stupně zdánlivě neoplývá zdroji pro pálení chutných moků. Není tomu tak. Jeřabinka z jeřábu ptačího, s nezaměnitelnou chutí i vůní, zahřeje za chladných rán, probudíte-li se pokryti rosou, jak se nám podařilo na vrcholu hory Pop Ivan na pomezí Ukrajiny a Rumunska, kde Zdeněk Hrubý znovuobjevil výzkumné polygony založené prof. Zlatníkem a s dalšími žáky Honzy a Tondy zde prováděli jedinečné, opakované průzkumy. Karpaty však Honzu vždy sváděly ochutnat tradiční borovičku, v jejíž vůni i chuti dominují plody jalovce rostoucího na horských pasienkách.

● Krajina vysokohorská, kterou jsme spolu navštívili ve Vysokých Tatrách při Geobiocenologickém kurzu pro studenty doktorského studia po strašlivé vichřici! Nad alpskou lesní hranicí už neroste zapojený les, ale jen borovice kleč a roztroušená limba. Jedině zde bychom si nepochybně vychutnali drsnou limbovici, pálenku z nezralých limbových šišek, plnou chutě pryskyřice, nebo slivovici s genciánovým kořenem z horské byliny hořce.

● Jako lesník, který se v posledních letech zaměřuje na lesy tropické, si však musím vzpomenout na Honzovu anabázi na Kubě, kde byl součástí týmu pracujícího na tvorbě atlasu krajiny tohoto ostrova. Zde si nepochybně ve volných chvílích v hamace vychutnával pravý karibský třtinový rum, a protože v té době byl ještě silným kuřákem, kouřil by u toho kubánský doutník.

Prošel jsem s Honzou řadu lesních krajin a vychutnával je díky jeho poučným, procítěným a laskavým výkladům, ale též díky esencím v plodech vyrostlých z dané krajiny a mnohonásobně koncentrovaným v krajových pálenkách. Na to nelze nikdy zapomenout! Děkuji ti z celého srdce.

Přesto mám jedno nesplněné a již nespelnitelné přání. Nikdy jsem nestihl s Honzou projít jím často opěvovanou Květnici. Budu si muset vzít jeho knihu Klucanina (Sursun, Tišnov 2017), půjdu alespoň v jeho stopách a budu se snažit dívat jeho očima. Vezmu si s sebou dřínovici, vzácnou pálenku z dřínu jarního, který na Květnici časně zjara rozkvétá žlutými květy, a budu hledat jeho oblíbená místa.

Honzo, přeji ti, aby ses nyní toulal pro radost, bez badatelských a pedagogických povinností, trojrozměrným prostorem geobiocenologické tabulky. A aby ses potkal s Antonínem Bučkem, který také předčasně a v plné práci, odešel dva roky před tebou. A možná potkáte i prof. Zlatníka a budete konečně moct dopilovat popisy všech skupin typů geobiocenů.

S úctou a vděkem P. M.

